

УДК 369.032

Петрушка О.В.

к.е.н., старший викладач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільський національний економічний університет

**ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО
СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ**

У статті досліджено роль соціального страхування у фінансовій системі держави. Розглянуто фінансовий аспект обов'язкового соціального страхування. Автором запропоновано використання ряду критеріїв для оцінки ефективності управління системою соціального страхування. При висвітленні критеріїв проведено аналіз показників соціального страхування за останні роки. Обґрунтовано, що використання на практиці критеріїв оцінки сприятиме ефективному управлінню системою соціального захисту в Україні.

Ключові слова: *соціальне страхування, матеріальне забезпечення застрахованих осіб, соціальні послуги, управління соціальним страхуванням, критерії оцінки ефективності управління.*

В статье исследована роль социального страхования в финансовой системе государства. Рассмотрен финансовый аспект обязательного социального страхования. Автором предложено использование ряда критериев для оценки эффективности управления системой социального страхования. При освещении критериев проведен анализ показателей социального страхования за последние годы. Обосновано, что использование на практике критериев оценки будет способствовать эффективному управлению системой социальной защиты в Украине.

Ключевые слова: *социальное страхование, материальное обеспечение застрахованных лиц, социальные услуги, управление социальным страхованием, критерии оценки эффективности управления.*

The article examines the role of social insurance in the financial system of the state. The financial aspect of compulsory social insurance is considered. The author proposes the use of a number of criteria for assessing the effectiveness of the social insurance system management. In the coverage of the criteria, the analysis of social insurance indicators in recent years has been carried out. It is substantiated that the use in practice of the evaluation criteria will contribute to the effective management of the social security system in Ukraine.

Key words: *social insurance, material security of insured persons, social services, management of social insurance, criteria for assessing the effectiveness of management.*

Постановка проблеми. Забезпечення максимально високого рівня добробуту громадян та соціальної стабільності суспільства є одним із актуальних завдань держави. Досягнути цього можливо шляхом вдосконалення діючої системи соціального захисту, домінуючою складовою якої виступає соціальне страхування. Основна роль соціального страхування полягає у забезпеченні застрахованих осіб матеріальними благами та послугами внаслідок настання певних соціальних ризиків: старості, хвороби, безробіття, втрати годувальника та ін. Саме завдяки ефективному управлінню органів соціального страхування можна досягнути високих соціальних стандартів та створити нову модель соціального захисту в Україні, яка відповідатиме принципам соціальної справедливості та економічної ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання стосовно управління системою соціального страхування є предметом дослідження ряду як зарубіжних так і вітчизняних науковців: В. Базилевича, О. Білик, М. Горної, С. Кропельницької, К. Павлюк, К. Савченко, М. Седової,

М. Хювнера, В. Роїка та ін. Проте подальшого вивчення потребують питання визначення основних параметрів оцінки ефективності управління фондами соціального страхування в Україні.

Постановка завдання. Головною метою даного наукового дослідження є визначення основних критеріїв оцінки ефективності управління фінансовими ресурсами фондів соціального страхування та їх детальний огляд.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток та функціонування системи соціального страхування в Україні є одним із найважливіших завдань соціальної політики нашої держави, яка полягає у забезпеченні гарантійних прав та матеріального захисту громадян, що опинилися у скрутному становищі внаслідок настання певних страхових ризиків. Виходячи з цього, управління системою соціального страхування забезпечується виконанням ряду завдань, серед яких: класифікація ризиків, які підлягатимуть обов'язковому соціальному страхуванню, встановлення рівня соціальних внесків, забезпечення компенсацій втраченого заробітку при настанні страхових випадків та організація їх виплат застрахованим особам, планування доходів та витрат фондів соціального страхування, адміністрування страхових внесків, а також контроль за формуванням та використанням фінансових ресурсів соціального страхування.

Підвищення рівня ефективності управління системою соціального страхування в Україні вимагає вирішення низки важливих завдань, що полягають у забезпеченні необхідною кількістю та структурою трудових ресурсів; скороченні розривів між рівнями матеріального забезпечення працюючих та непрацюючих громадян; формуванні фондів грошових коштів для покриття соціальних виплат та ін. Основними проблемами системи соціального страхування є недосконалість та розбіжність законодавчої бази у сфері соціального страхування, високі адміністративні витрати фондів соціального страхування, які створюють перешкоди для забезпечення матеріальних виплат застрахованим особам, низька якість надання

соціальних послуг, а також здійснення неефективного управління соціальними процесами в державі[1, с.1349].

Для визначення ефективності управління системою соціального страхування доцільно застосовувати критерії оцінки, які розглянемо нижче.

Дотримання міжнародних стандартів мінімальних норм соціального захисту. Міжнародні стандарти «Про мінімальні норми соціального забезпечення» №102 були затверджені ще у 1952 р. в Женеві на 35-й сесії Генеральної конференції Міжнародної організації праці (МОП), а ратифіковані Україною лише у березні 2016 р. Даний документ передбачає не тільки страховий, але й бюджетний механізм забезпечення соціальних виплат, встановлює мінімальні розміри виплат при настанні страхових випадків, які можуть сягати 40-50% від розміру середньої заробітної плати в залежності від характеру страхового ризику, категорії осіб, яким можуть бути призначені соціальні допомоги, а також основні нормативи щодо строків виплат та їх періодичності. На сьогодні, досить проблематичним для України є дотримання мінімальних стандартів, визначених Конвенцією № 102, особливо в галузі медичного та пенсійного забезпечення. Спостерігається негативна тенденція стосовно фінансового забезпечення закладів охорони здоров'я, залишаються не вирішеними питання запровадження обов'язкового медичного страхування, а також забезпечення лікарськими препаратами при здійсненні амбулаторного обслуговування. Щодо пенсійного забезпечення, то згідно норм Конвенції, мінімальний розмір пенсії по віку, інвалідності чи втраті годувальника повинен становити не менше 40% від середньої заробітної плати в регіоні [2, с.36]. Починаючи з 2008 р. мінімальний розмір пенсій з компенсаціями та соціальними доплатами в Україні повинен бути не нижче прожиткового мінімуму. Якщо порівняти середній прожитковий мінімум пенсіонера із середньою заробітною платою в Україні, то станом на 01.07.2018 р. цей показник становить близько 17% (див. рис.1), що є підтвердженням незадовільного стану соціального забезпечення українських громадян та не відповідає вимогам стандартів Міжнародної організації праці.

Назва показника	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік (станом на 01.07.2018р)
Прожитковий мінімум для осіб, що втратили працездатність, грн.	949,00	1247,00	1373,00	1435,00
Середньомісячна заробітна плата, грн.	4207,33	5187,33	7105,43	8377,83
Співвідношення прожитого мінімуму до середньомісячного розміру заробітної плати, %	22,55	24,04	19,32	17,13

Рис.1. Оцінка стану соціальної політики України за 2015-2018 роки*

*Джерело: складено автором на основі [3].

Обґрунтованість страхових тарифів. Встановлення розміру страхових тарифів на обов'язкове соціальне страхування повинно здійснюватись виходячи із оцінки зміни частоти страхових випадків. При цьому важливим є наявність кореляційного зв'язку між динамікою кількості потерпілих в результаті настання страхової події і незмінністю тарифів та той чи інший вид соціального страхування. Щодо України, то зміна ставки єдиного соціального внеску загалом, або ж в розрізі відрахувань до фондів соціального страхування відбувається під впливом таких економічних факторів, як дефіцитність бюджетів фондів соціального страхування, податковим тягарем, тиском роботодавців та ін.

Стабільність нормативно-правової бази соціального страхування. Як показує практика, законодавча база щодо соціального забезпечення громадян нашої держави є вкрай нестабільною, що створює перешкоди для ефективного управління системою соціального страхування. Наприклад, для того, щоб бачити позитивні зрушення у розвитку державного пенсійного страхування, зокрема – його накопичувальної складової, необхідно забезпечити стабільність пенсійного законодавства в довгостроковій перспективі[4]. Для цього, на наш погляд, варто здійснювати кожних 3-5 років незалежну актуарну оцінку формування пенсійних накопичень, що

дасть змогу приймати виважені рішення на рівні держави стосовно величини тарифів на пенсійне страхування.

Адміністрування внесків на обов'язкове соціальне страхування.
Проведена у 2013 році в Україні реформа адміністрування єдиного соціального внеску у довготерміновій перспективі, на нашу думку, негативно впливатиме на розвиток державного соціального страхування. Так, відповідно до визначених повноважень, фонди соціального страхування втратили мотиви до мобілізації необхідних обсягів сплаченого єдиного соціального внеску. Крім цього, послаблюється зв'язок між заохочувальними заходами фондів соціального страхування та зростанням їх доходів. Через це в останніх зменшуються стимули розробляти і застосовувати інноваційні заходи, спрямовані на поглиблення фінансової грамотності населення та розуміння необхідності участі в державному соціальному страхуванні. Варто також зазначити, що уніфікація адміністрування єдиного соціального внеску та податків ще більше стирає межі між цими платежами в очах учасників соціального страхування, які мають цілком різну економічну природу. Передача повноважень щодо прогнозування надходжень єдиного соціального внеску та їх аналізу до Державної фіскальної служби України, на нашу думку, підриває спроможність фондів соціального страхування самостійно формувати стратегію розвитку та реалізовувати її на практиці.

Незважаючи на наявні системні недоліки чинної системи адміністрування єдиного соціального внеску, в короткотерміновому періоді її застосування, на наш погляд, усе ж може справляти позитивний вплив на мобілізацію єдиного соціального внеску в Україні. Сьогодні в нашій державі функціонує великий тіньовий сектор економіки із значним поширенням нелегальної зайнятості та неофіційної оплати праці. Відтак для масштабного зменшення цього сектору об'єктивно необхідні нестандартні радикальні заходи, спрямовані насамперед на легалізацію зайнятості та оплати праці. У цьому контексті розширення повноважень органу, що здійснює адміністрування єдиного соціального внеску створить кращі передумови для

вирішення цього дуже важливого завдання для розвитку системи соціального страхування в Україні.

Відсутність у органів управління ресурсами соціального страхування функцій та завдань, не пов'язаних із соціальним страхуванням. Практично усі фонди соціального страхування, крім основних функцій стосовно соціального забезпечення застрахованих громадян, виконують додаткові функції, які знаходяться поза межами управління фінансовими ресурсами обов'язкового соціального страхування. Наприклад, територіальні органи Пенсійного фонду України щороку виконують ряд додаткових функцій (надання соціальних допомог різним категоріям населення), які ускладнюють потоки фінансових ресурсів, документообіг, контроль за формуванням та використанням коштів державного соціального страхування. Крім цього, спостерігається негативна тенденція «здорожчання» таких соціальних виплат.

Точний розрахунок планових та прогнозних показників системи соціального страхування. Важливе значення при здійсненні управління фінансовими ресурсами соціального страхування відіграє коректний розрахунок планових та прогнозних показників доходів та витрат органів соціального страхування та мінімальне залучення коштів з єдиного казначейського рахунку держави. В останні роки загострилися проблеми з належним наповненням фінансовими ресурсами бюджетів фондів соціального страхування України. Так, наприклад, органи державного управління вдавалися до залучення коштів єдиного казначейського рахунку для покриття тимчасових касових розривів бюджету Пенсійного фонду України. Проте, як свідчить вітчизняний досвід, у більшості випадків для недопущення заборгованості з виплат пенсій позички надають і тоді, коли на єдиному казначейському рахунку залишається фактично недостатньо коштів, що не забезпечують навіть видатки державного та місцевих бюджетів. Це створює соціальну напругу, насамперед, в органах місцевого

самоврядування, які, маючи на своїх рахунках кошти, не можуть вчасно розрахуватися за одержані товари, роботи, послуги [5, с.32].

Обґрунтованість страхових резервів та ефективність їх використання. Фінансові ресурси резервного фонду формуються з метою своєчасного фінансування поточних витрат фондів - матеріального забезпечення застрахованих або страхових виплат потерпілим у разі настання страхових випадків внаслідок стихійного лиха. Рішення про зарахування тимчасово вільних коштів, у тому числі резерву коштів фондів, на депозитний рахунок приймає правління при умові, що дані фінансові ресурси за попередніми розрахунками не підлягають використанню для здійснення поточних виплат протягом найближчих 15 календарних днів. При цьому загальний залишок на поточному казначейському рахунку того чи іншого соціального фонду не може бути менше ніж 50 відсотків місячної потреби у коштах[6].

Можливість самостійного розрахунку застрахованим призначених їм сум страхових виплат (пенсій, соціальних допомог, компенсаційних виплат). У зв'язку із реформуванням системи соціального страхування в Україні та постійними змінами у законодавстві стосовно ставок єдиного соціального внеску, розмірів відрахувань до фондів, змінами страхового стажу та розмірів інших соціально важливих показників, існує значна складність у самостійному розрахунку застрахованими соціальних виплат, які належать їм по різних видах соціального страхування. Велику роль у виконанні завдання належного інформування громадян про їхню роль у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні, на нашу думку, може відіграти запровадження єдиної інформаційної системи, яка покликана надавати інформацію про очікуваний розмір соціальних виплат після внесення до системи необхідних параметрів (розміру середньомісячної заробітної плати застрахованого, страхового стажу, наявної групи інвалідності та ін.). Автоматизована система інформування про очікувані соціальні виплати дозволить підвищити фінансову грамотність застрахованих осіб та спонукатиме останніх до того, щоб належним чином реагувати в разі

уникнення працедавцем передбаченої законодавством сплати єдиного соціального внеску.

Доцільність залучення недержавних фінансових інституцій до управління коштами обов'язкового соціального страхування. Крім держави, яка представлена фондами соціального страхування, на страховому ринку можуть проводити діяльність недержавні організації (страхові компанії та недержавні пенсійні фонди) у сфері соціального страхування, які доповнюють асортимент ринку страхування спеціальними послугами. Залучення недержавних фінансових інститутів по обов'язковому пенсійному або медичному страхуванню доцільне тільки тоді, якщо доходи від інвестування фінансових ресурсів соціального страхування, що є у їхньому розпорядженні значно перевищують їх адміністративно-управлінські видатки.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, враховуючи вищезазначені критерії при прийнятті управлінських рішень, керівні органи фондів соціального страхування зможуть оптимізувати використання фінансових ресурсів системи соціального захисту, вдосконалити адміністрування соціальних внесків, вдосконалити діяльність уповноважених органів, зробивши її більш прозорою та зрозумілою для застрахованих осіб, а також забезпечити інтеграцію України у міжнародну систему соціального страхування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Чебан І.А., Абрамова А.С. Оцінка стану системи соціального страхування в Україні. *Молодий вчений*. 2017. №11(51). С.1346-1350.
2. Sedova M.L. Criteria for evaluating the effectiveness of compulsory social insurance system management. *Вестник фінансового университета*. 2012. №1. С.34-41.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstst.gov.ua>.

4. Hufner M. What Would Bismarck Have Done? URL: <http://www.theglobalist.com/StoryId=36515>.

5. Жаліло А.Я. Реформи державних фінансів України: перші результати та подальші перспективи. *Аналітична доповідь*. К.: НІСД. 2011. 50 с.

6. Офіційний сайт міністерства соціальної політики України. URL:<http://www.msp.gov.ua>.

REFERENCES:

1. Cheban I.A., Abramova A.S. (2017) Ocinka stanu systemy socialnogo straxuvannya v Ukrayini [An estimation of the state of the system of social security is in Ukraine]. *Young Scientist*. no.11(51). pp.1346-1350.

2. Sedova M.L. (2012) Criteria for evaluating the effectiveness of compulsory social insurance system management. *Announcer of financial university*. no.1. pp. 34-41.

3. Oficijnyj sajt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrayiny. Available at: <http://www.ukrstst.gov.ua> (accessed 22 September 2018).

4. Hufner M. What Would Bismarck Have Done? Available at: <http://www.theglobalist.com/StoryId=36515> (accessed 24 September 2018).

5. Zhalilo Y. A. (2011) Reformy derzhavnyx finansiv Ukrayiny: pershi rezultaty ta podalshi perspektyvy [Reforms of state finances of Ukraine: first results and subsequent prospects]. *Analytical lecture*. Kyiv: NISD. (in Ukrainian)

6. Oficijnyj sajt ministerstva socialnoyi polityky Ukrayiny. Available at: <http://www.msp.gov.ua> (accessed 24 September 2018).

Petrushka O.V.

Ph.D. in Economics,

Senior Lecturer of Department of Finance named after S.I. Yuriy,

Ternopil National Economic University

TO QUESTION OF EFFICIENCY MANAGEMENT DEFINITION BY A GENERAL SECURITY SYSTEM OF SOCIAL INSURANCE IN UKRAINE

Ensuring the highest possible level of welfare of citizens and social stability of society is one of the urgent tasks of the state. Thanks to the effective management of the social insurance institutions it is possible to achieve high social standards and to create a new model of social protection in Ukraine that is consistent with the principles of social justice and economic efficiency. To determine the effectiveness of the social insurance system management, it is expedient to apply the following assessment criteria.

Observance of international standards of minimum standards of social protection. Today, there is a negative tendency towards the financial provision of health care institutions, the issue of the introduction of compulsory health insurance remains unresolved. Regarding pensions, according to international standards, the minimum age, invalidity or survivors' pension should be at least 40% of the average wage in the region.

Reasonableness of insurance tariffs. The establishment of the size of insurance tariffs for compulsory social insurance should be based on the assessment of the change in the frequency of insurance claims.

Stability of the legal base of social insurance. As practice shows, the legislative framework for the provision of social security to the citizens of our state is extremely unstable, which creates barriers for the effective management of the social insurance system.

Administration of contributions to compulsory social insurance. According to the designated authority, social insurance funds lost the motivation to mobilize the necessary amount of the paid single social contribution.

Absence of social insurance resources management functions and tasks not related to social insurance. Almost all social insurance funds, in addition to the main functions regarding the social security of insured citizens, carry out

additional functions that are beyond the control of the financial resources of compulsory social insurance.

Accurate calculation of planned and forecast indicators of the social insurance system. Important role in the management of financial resources of social insurance is played by the correct calculation of planned and forecast indicators of income and expenditure of social insurance institutions and the minimum attraction of funds from the single treasury account of the state.

Possibility of independent calculation of insured nominal amounts of insurance payments. Due to the reform of the social insurance system in Ukraine and the constant changes in the legislation, there is a considerable complexity in the independent calculation of the insured social benefits that belong to it in various types of social insurance.

The expediency of attracting non-state financial institutions to the management of compulsory social insurance. The involvement of non-state financial institutions in compulsory pension or medical insurance is appropriate only if the income from investing financial resources of social insurance which is disposal far exceeds their administrative and managerial expenses.

Taking into account the above-mentioned criteria in making managerial decisions, the governing institutions of social insurance funds will be able to optimize the use of financial resources of the social protection system, improve the administration of social contributions, and also ensure the integration of Ukraine into the international system of social insurance.